РЕЗЮМЕ. В данной статье делается обзор типологии трудностей при формировании письменной речевой компетенции у студентов ВУЗов при обучении китайскому языку. Был проведен анализ, путем которого были выявлены ошибки, встречающиеся у студентов уровня B2. В ходе анализа ошибки были подразделены на отдельные категории, что позволило более детально рассмотреть каждый из аспектов типологии.

SUMMARY. This article reviews the typology of difficulties in forming of the written speech competence among university students while teaching Chinese language. Analysis which was carried out helped to identify the errors encountered by students of level B2. During the analysis, the errors were divided into separate categories, which made it possible to consider each aspect of the typology in more detail.

MEKTEPKE SHEKEMGI JASTAǴÍ BALALARDA DÚNYAǴA KÓZ QARASTÍ QÁLIPLESTIRIWDE ESTETIKALÍQ QÍYALLARDÍŃ ORNÍ

G.Jumasheva – *pedagogika ilimleri doktorı, docent*

Ajiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so'zlar: estetik tarbiya, ma'naviy kamolot, oilaviy tarbiya, dunyoqarash, axloq, ma'naviyat.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, духовное развитие, семейное воспитание, мировоззрение, нравственность, духовность.

Key words: aesthetic education, spiritual development, family education, worldview, morality, spirituality.

Kámil insan tálim-tárbiyası kompleks tásir etiwshi qurallar negizinde ámelge asırıladı. Bul kompleksde kórkem-estetikalıq mazmundaǵı qıyallar, bilimlerdiń de zárúrli ornı bar. Sol sebepli de barlıq tarıyxıy dáwirlerde jas áwladtıń estetikalıq tárbiyasına ayrıqsha itibar menen qaralıp kelingen. Mektepke shekemgi jastaǵı balalardıń dúnyanı ańlawı, átirap ortalıqtaǵı waqıya hám hádiyselerge salıstırǵanda ózleriniń munasábetlerin kórsetiwi estetikalıq qıyallar, bilimler, arnawlı bir jaǵdaydaǵı kónlikpeler hám ilmiy tájriybe qáliplesken bolıwı kerek. Áyne mine sol sıpatlar járdeminde balalar óziniń «men»iniń dáslepki sızılmaların ańlap, súwretlay baslaydı. Onıń sıpatı hám qáliplesiw processiniń barısı, páti, tezligi ámeldegi pedagogikalıq shárt-sharáyatlar, olarǵa tásir etiwshi faktorlarǵa baylanıslı. Sebebi, estetikalıq mazmundaǵı iskerlik ulıwma dúńyaǵa kózqarastıń strukturalıq bólegi bolıp tabıladı.

Tálimniń sol qatarda shańaraqqa tiyisli sharayatta bala tárbiyasınıń baǵdarı, mazmunı balalardıń shaxs sıpatında qáliplesiwinde jetekshi orın tutadı. Bul jónelis perspektivasında balalardı ózlerin ómirinde iskerlik kórsetiwleri ushın arnawlı bir social tájiriybeler toplaydı. Dúnya, dógerek átirap haqqında pútin oyda sawlelendiriwdi qáliplestiriw, balalardı óz-ózin kórsetiwi boyınsha háreket, umtılısların dóretiwshilik, unamlı tárzde xoshametlewge qaratıladı. Buǵan baylanıslı estetikalıq mazmundaǵı shınıǵıwlar tiykarǵı orındı iyeleydi. Bul jastaǵı balalarda álem haqqındaǵı ilimiy dúńyaǵa kózqaras boyınsha elementler qıyalların qáliplestiriwde kórkem-estetikalıq mazmundaǵı shınıǵıwlar baslı áhmiyetke iye boladı. Bizińshe olar hámmege, barlıq jastaǵılar ushın da ulıwma esaplanadı. Sebebi, «muzıkalıq, súwretlew dóretiwshilik, drama, oyın, ádebiyat insannıń ruwxıy mádeniyatınıń ajıralmaytuǵın bólegi bolıp tabıladı.

Balanıń estetikalıq mazmundaǵı shınıǵıw, yaǵnıy kórkem dóretiwshiliktiń ol yamasa bul túri menen shuǵıllanıwı, bul processtiń qatnasıwshısı retinde dúnyanı dógerek átirap álemdi biliwleri sonday eken, olardıń álem haqqındaǵı qıyallardıń qáliplestiriwdiń pedagogikalıq tárepinen kepillik berilgen forması bolıp tabıladı.

Balalarda dúnyaǵa kóz qarastıń qáliplesiwinde bizińshe muzıkalıq tárbiyanıń ornı ayrıqsha orındı iyeleydi. Búgingi kúnde áyne muzıka insanyat turmısına eń tereń kirip barǵan, sociyllıq-mádeniy qubılıs sıpatında kórkem-estetikslıq joqarı tásir túshine iye. Tarıyxtan belgili, biziń ullı oyshıl alımımız Abu Nasr Farabiy dúnyadaǵı tiykarǵı pánlerdi tórt toparǵa bólip, solardan biri muzika ekenligin ilimiy jaqtan tiykarlap bergen.

Shańaraqta balalardıń dúnyaǵa kózqarasın qáliplestiriwde kórkem ádebiyatlardıń da áhmiyeti kútá úlken dárejede. Ullı shaxslar, belgili dóretiwshilerdiń ómirbayanı menen tanısar ekenbiz, olardıń dúńyaǵa kózqaraslarınıń qáliplesiwinde, dóretiwshilik urıqlarınıń jayılıwında kórkem ádebiyattıń ornı kútá úlken bolǵanlıǵınıń gúwası bolamız. Usı mánisten alıp qaraǵanda mektepke shekemgi jastaǵı balalarǵa ertek aytıp beriw, bul processti maqsetli bilimlendiriwge tiyisli hám tárbiyalıq ilaj sıpatında pát beriw kerek. Bala ertektiń passiv esitiwshisi emes, bálki ertek syujeti tiykarında álemdi, dúnyanı aktiv ańlap jetiwshi subekt sıpatında qabıl etiliwi kerek. Bul processti pedagogikalıq jaqtan tuwrı shólkemlestiriwinde balalardıń ertek syujetin óz oylawında «qayta islew» ge úyretiw, syujet boyınsha sorawlar dúziw hám olarǵa juwap tabıw, juwmaqlar, ulıwmalastırıw arqalı jeke oy-pikirler bildire alıwǵa úyretiw zárúr tálimiy hám tárbiyalıq keshe.

Shańaraqta balalardı dúnyaǵa kózqarasın qáliplestiriwde kórkem-estetikalıq dereklerden - erteklerdiń tárbiyalıq áhmiyetiniń úlkenligi hámmemizge málim. Bul processtiń qımbatı sonda, úlken jastaǵılardan ayrıqsha bolıp esaplanıw ertektegi waqıya-qubılıslar balalar tárepinen ol qanday aytılǵan bolsa sonday qabıl etiledi. Bunda jaqsılıq hám jamanlıq, gózzallıq hám shıraysızlıq sıyaqlılarǵa balalar óz munasábetlerin bildira baslaydı. Ózlerinshe ertek boyınsha ol yamasa bul syujetlerdi toqiy baslaydı, qanday da bir nárselerdi dórete baslaydı. Nátiyjede balalardıń dúńyaǵa kózqaraslarında anıq sızılmalar qáliplesip baradı. Bular kóbinese dóretiwshilik xarakter iye boladı. Nátiyjede olardıń qıyalıy túsinikleri ósip baradı.

Mektepke shekemgi jastaǵı balalar tájiriybesinde suwretleytuǵın iskerliginiń úlesi de úlken. Sol sebepli mektepke shekemgi jastaǵı balalarda estetikalıq qıyallardıń tek ǵana ulıwma dúńyaǵa kózqarasların qáliplestiriw quralı, bálki olardı ulıwma rawajlanıwları, zárúrli social hádiyse retinde, mektep tálimine tayarlaw quralı retinde qaraw kerek. Sebebi, tálim baǵdarları, principleri, onıń mazmunı, usılları qanshellilik rawajlandırılmasın, perzentlerimizdi ǵárezsiz pikirlewge úyretpes ekenbiz, olardıń bilimleri tereń, bekkem bolmaydı, sol sebepli onıń ámeliy qollanıwı da belgili dárejede aqsaydı.

Mektepke shekemgi jastaǵı balalarda estetikalıq túsinikler, dúńyaǵa kózqarastıń qáliplesiwinde úzliksizlik, sergeklik jetekshi princip bolıwı kerek. Mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemine qatnaytuǵın balalardan parqlı ráwishte, shańaraq sharayatında tárbiyalanıp atırǵan balalarda estetikalıq mazmundaǵı shınıǵıwlar (átirap-ortalıq penen tanısıw, súwretlew iskerlgi, muzıkalıq iskerlik hám t. b.) úzliksiz tárzde ótkerilmeydi. Sol sebepli de ata-analar moynında tek ǵana óz perzentlerin estetikalıq mazmundaǵı shınıǵıwlarınıń turaqlılıǵı, úzliksizligin, bálkim olardı mazmun jaǵınani rawajlandırıp barıwları talap etiledi.

Balalardıń estetikalıq qabıl etiwlerinde olardıń individuallıǵı, dúnyanı, álemdi biliwge bolǵan jeke beyimikleri, qızıǵıwshılıqları, solar negizinde dúńyaǵa kózqarasları mazmunınıń principleri kórinetuǵın bolıp, olar qáliplesip baradı. I.A.Pavlovtıń táliymatına kóre fiziologikalıq normalar kózqarasınan insanlardıń nerv sisteması iskerligine qaray dógerek átiraptı qabıl etiw kórkem hám oylaw túrlerine bólinedi. Kórkem toparǵa tiyislileri sırtqı dúnyanı júdá ziyrek qabıl etedi hám birinshi signal quralı sıpatında tiykarǵı faktor wazıypasın óteydi. Bul taypadaǵılar obrazlar, tikkeley shıǵarmalar tásirine tez beriledi. Ekinshi taypadaǵılar óziniń analitik xızmetleri

menen aldıńǵılarınan ajralıp turadı hám ekinshi signal sisteması - sóylew, pikirlew, oylaw menen process hám hádiyselerdi analiz etiwge hám olardı ulıwmalastırıwǵa tiykarlanadı.

Álemdi, bolmıstı, hádiyselerdi hám processlerdi qabıl etıwdegi bunday ayırmashılıqlardıń dáslepki kórinisleri eń dáslep mektepke shekemgi jastaǵı balalarda kórinetuǵın bpla baslaydı. Sol sebepli de áyne balalardı qaqıl etiw tipi kórkem yamasa oylawına qaray olarda dúńyaǵa kózqaras boyınsha dáslepki túsiniklerdiń elementlerin qáliplestiriw zárúrli pedagogikalıq áhmiyetke tiyisli másele.

Mektepke shekemgi jastaǵı balalarda olardıń estetikalıq túsinikleri, bilimleri tiykarında dúńyaǵa kózqarastı qáliplestiriwdiń túrli formaları bar. Olardan súwretleytuǵın kórkem ónerdi kórkem óner túri ekenligin, ol jaǵdayda arnawlı bir mazmun hám mánis bar ekenligin oyda sawlelendiriw, ańǵarıw birinshi tárepi bolıp, súwretleytuǵın kórkem ónerdiń túrlerinen reńli súwretlew, grafika, músinshilik bar ekenligin, olardıń bir-birlerinen ayırmashılıǵınıń elementar belgilerin ajrata alıw ekinshi tárep, onıń hár bir turiniń óz baǵdarı tábiyat kórinisi, portret, natyurmort, batal, xojalıq, animalistik bar ekenligin biliw hám arnawlı bir shıǵarmanı qaysı jóneliske tiyisli ekenligin ajrata biliw úshinshi tárep bolıp tabıladı. Bulardıń barlıǵı belgili sistemadaǵı bilimler kompleksin xarakteristikalaydı.

Joqarıda keltirilgen juwmaqtı ulıwma tárepten dawam ettirgen halda áyne biziń izertlewimiz kózqarasınan qaraǵanda súwretleytuǵın kórkem ónerdiń reńli súwretlew túriniń tábiyat kórinisi janrında jıl mawsimleriniń súwreti járdeminde júzeki qaraǵanda áyne onıń reńi arqalı tábiyat kórinisin qaysı máwsimge tiyisli ekenligin ańǵarıw múmkin. Bul sırtqı ózgeshelik. Jıl máwsimlerin almaslaw tártibi onıń ishki mazmunın, yaǵnıy reńler artına jasırıngan mazmundı biliwge úyretedi. Bala tábiyat hám álemniń almasınıwı haqqındaǵı obyektiv nızamlıqtı ańlap baradı. Bul estetikalıq qıyallardıń shártli túrdegi sırtqı ózgesheligi bolıp ulıwma bala shaxsın rawajlandırıw, onıń dúnyaǵa kóz qarasınıń qáliplesiwinde shártli túrde ishki ózgesheliktegi áhmiyetin taǵı bir márte aytıp otedi.

Ádebiyatlar

1. Ózbekiston Respublikasining «Kadrlar tayorlash milliy dasturi» // Barkamol avlod – Ózbekiston taraqqıyotining poydevori. – T.: «Ózbekiston».
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 16-dekabrdagi O‘RQ-595-son “Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida”gi Qonuni.- Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi.17.12.2019-y,03/19/595/4160-son.
3. Bolalar boǵchasida estetik tarbiya. N. A. Vetlugina tahriri ostida. –T.: “Óqituvchi», 1981. 208- b.
4. Munavvarov A. Oila pedagogikasi. – T.: «Óqituvchi», 1994. 150-b.
5. Inomova M. Oilada bolalarning-ma’naviy ahloqiy tarbiyasi. –T.: 1999.
6. Крутос В. П. Эстетические аспекты формирования характера личности. – В кн.: Формирование системы эстетического воспитания: Матер. симпозиума. – М.: 1983.

REZYUME. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda estetik tushunchalarni shakllantirish ijtimoiy-pedagogik muammo sifatida ko'rib chiqiladi. Oila tushunchasining mohiyatini, estetik tarbiya va oilada shaxsning ma’naviy kamolotini ochib beradi. Maqola oilada ma’naviyat va axloqni yuksaltirish, oilada bolalarga estetik tarbiya berish samaradorligini oshirish muammolarini o‘rganishga bag‘ishlangan bo‘lib, bu o‘z xalqi madaniyati va umuminsoniy qadriyatlarga qo‘shilish imkonini berdi.

РЕЗЮМЕ. Статья рассматривает вопросы формирование у детей дошкольного возраста эстетических понятий, как социально педагогическая проблема. Раскрывает сущность понятия семья, эстетическое воспитание и духовное развитие личности в семье. Статья посвящена изучению проблемы воспитание духовности и нравственности в семье, повышение эффективности эстетического воспитания у детей в семье, что предоставило возможность приобщаться к культуре своего народа и общечеловеческих ценностей.

SUMMARY. The article considers the formation of aesthetic concepts in preschool children as a social and pedagogical problem. Reveals the essence of the concept of family, aesthetic education and spiritual development of the individual in the family. The article is devoted to the study of the problem of raising spirituality and morality in the family, increasing the effectiveness of aesthetic education in children in the family, which provided an opportunity to join the culture of their people and universal human values.

TALABALARǴA ÁMELIY JUMISLARDI ORINLAWDA QOLLANILATUǴIN INTERAKTIV USILLAR HAQQINDA MAǴLIWMATLAR

S.Qazaxbaev – *filologiya ilimleriniń doktorı (DSc), docent*

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Tayanch so‘zlar: uslub, interfaol, pedagogik jarayon, pedagogika texnologiya, ko‘nikmalarni shakllantirish, boshqarish, maqsad.

Ключевые слова: метод, интерактив, педагогический процесс, педагогическая технология, формирование навыков, организовать, цель.

Key words: method, interactive, pedagogical process, pedagogical technologies, forming skill, organize, aim.

Búgingi kúnde ǵárezsiz rawajlaniw jolınan baratırǵan mámleketimizdiń úzliksiz bilimlendiriw sistemasın keń jaydırıw, jańa sıpat basqıshına kóteriw, oǵan aldıńǵı pedagogikalıq hám texnologiyaların engiziw hám bilimlendiriwdiń nátiyjeliligin asırıw mámleket dárejesine kóterildi. Dúnyanıń tez pát penen globallasıp rawajlanıp baratırǵanlıǵı ayrıqsha axborot áleminiń keńnen en jayıp baratırǵanlıǵı basqa tarawlar sıyaqlı tálim-tárbiya procesine de óz tasirin tiygizbekte. Globallasıw dáwiriniń internetke uqsas eń tez hám nátiyjeli quralları jaslardı ózine sonshelli tarta aldı, nátiyjede, bilimlendiriw orınlarındaǵı ápiwayı hám awızeki sabaqlardı tez pát penen innovaciyalıq pedagogikalıq texnologiyalar menen jedellestiriw zárúrliligin kún tártibiniń eń áhmiyetli wazıypasına aylandırdı. Atap aytqanda, ulıwma bilim beriw mekteplerinde alıp barılıp atırǵan hár bir sabaq eń jaqsı pedagogikalıq texnologiyalar tiykarında shólkemlestiriw oqıtıw nátiyjeliligin sezilerli dárejede ósiwine alıp kelmekte. Búgingi kúnde bilimlendiriw baǵdarında qánigeler tárepinen islep shıǵılıp, ámeliyatqa qollanıwǵa usınılıp atırǵan innovaciyalıq texnologiyalardan eń qolaylı hám nátiyjelilerinen biri bul mashqalalı oqıtıw texnologiyaları esaplanadı.

Interaktiv oqıtıw-biliw iskerliginiń arnawlı forması. Ol anıq hám boljawlı maqsetke iye. Usınday maqsetlerdiń biri oqıw processine qolaylı jaǵday jaratıw bolıp tabıladı. Sonda oqıwshı óziniń jetiskenligin, intellektual dárejesin sezinedi. Bilim alıw waqtındaǵı oqıwshılardıń birgeliktegi iskerligi, oqıw materialların ózlestiriwi hár bir adam óz jeke úlesin qosatuǵın, bilim hám pikir almasıwın kórsetedi.

Shaqırıq-pikirlew-oylaw fazalarında bir neshe onlaǵan usıllar, sonıń ishinde interaktiv usıllar bar:

1. Shaqırıq: Mashqalalı sorawlar, oylanıń (jup-juptan bóliniń), Aqıl hújimi, klaster, Erkin xat t.b.
2. Mazmunǵa sáykes pikirlew: «Avtorǵa soraw»; «Bilemen, bilmekshimen, bildim»; «Eki tárepli kúndelik»; «Jarǵı», «Insert», «Pikir talası» t.b.
3. Oylaw (refleksiya): «Sinkveyn»; «Jarǵı-2»; «Úsh basqıshlı intervyu; «Maǵan sońǵı sóz beriń» t.b.

Házirgi zaman bilim beriw usıllarınıń klassifikaciyası

I. Oqıw maǵlıwmatların túsiniw, bilimlerdi bekkemlewge xızmet etetuǵın percivtiv (ózlestiriw) processin támiyinleytuǵın usullar:

-lekciya, gúrriń, tusindiriw;

-kórsetpelilik, illyustraciya, video usıl.